

- удосконалення структури внутрішнього валютного ринку з урахуванням міжнародної практики;
- удосконалення нормативної бази НБУ;
- посилення роботи з моніторингу валютних ризиків;
- удосконалення механізмів контролю та протидії спекуляціям;
- стимулювання експорту і забезпечення рівноваги платіжного балансу.

Як підсумок проведеного дослідження, можна сказати, що перспективи України на міжнародному валютному ринку з фінансового погляду є негативними. Зменшення валютних резервів, збільшення кредитної заборгованості, девальвація гривні, велика інфляція – усі ці показники можуть у разі не прийняття зазначених вище заходів призвести до дефолту національної валюти, а отже і всієї економіки України.

Література

1. Арбузов С. Стан і перспективи розвитку грошово-кредитного ринку України [Електронний ресурс] / С. Арбузов, О. Щербакова. – Режим доступу : http://arhive.nbuv.gov.ua//portal/soc_gum/vnbu/2012
2. Бураковський І. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України : навчальний посібник / Бураковський І. В. – Харків : Фоліо, 2009.
3. Бодрова Н. С. Валютний ринок України: стан, проблеми й перспективи / Н. С. Бодрова // Вісник СумДУ. Серія “Економіка”. – 2012. – № 1. – С. 103.
4. Макроекономічний огляд на грудень 2013 року [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>
5. Рибаченко К. В. Моделювання стану валютного ринку України [Електронний ресурс] / Рибаченко К. В. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>
6. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
7. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>

УДК 339.7

Л. М. Акімова, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економіки природокористування Національного університету водного господарства та природокористування

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Проведено аналіз сучасного розвитку фінансового сектора України та інших держав світу, розкрито фінансово-економічні проблеми, що виникають на тлі масштабних трансформацій міжнародних фінансів, які розгортаються здебільшого навколо бюджетно-боргових проблем багатьох країн в умовах накопичених глобальних макроекономічних і макрофінансових дисбалансів.

© Л. М. Акімова, 2014

Проведен анализ современного развития финансового сектора Украины и других государств мира, раскрыты финансово-экономические проблемы, возникающие на фоне масштабных трансформаций международных финансов, которые разворачиваются в основном вокруг бюджетно-долговых проблем многих стран в условиях накопленных глобальных макроэкономических и макрофинансовых дисбалансов.

The article analyzes the development of modern financial sector of Ukraine and other countries of the world, disclosed financial-economic problems occurring on the background of large-scale transformations of international finance, are deployed mostly around the budget – the debt problems of many countries in terms of accumulated global macroeconomic and macro-financial imbalances.

Ключові слова. Світова фінансова система, дефіцит бюджету, фінансово-економічна криза, платіжний баланс.

Вступ. Вплив світової фінансової кризи на Україну зумовлений дією низки зовнішніх і внутрішніх факторів, до яких економіка країни виявилась не готовою, що пов'язано з незавершеністю важливих процесів ринкової трансформації, вузькістю внутрішнього ринку, сильною залежністю від зовнішньої кон'юнктури, низьким рівнем економічного суверенітету в умовах прискорення темпів монетаризації й рівня доларизації, а також випереджальним зростанням фінансового сектора у відриві від реального, відсталою структурою економіки та її надмірною енергоємністю. Усе це супроводжується швидким зростанням валового зовнішнього боргу, який переважно спрямовувався не на зміцнення експортного потенціалу, а на збільшення споживчого кредитування.

Багато сучасних дослідників відзначають той факт, що раніше і до теперішнього часу у світі все частіше почали виникати фінансово-економічні кризи. Так, за оцінками аналітиків, до середини 1990-х рр. вони мали місце у 80 країнах. У наступні роки відбулися східно-азійська фінансова криза 1997 р., європейська валютна криза 1992 р., мексиканська облігаційна криза 1994 р., російська криза 1998 р. (що поширилася і на сусідні країни, зокрема на Україну), фінансова криза в Аргентині 2002 р., глобальне “оходження” економіки 2001–2002 рр. і, нарешті, найбільш глибока з усіх перелічених – глобальна фінансово-економічна криза, що розпочалася у США в 2007 р., перекинулася на Європу й охопила у 2008–2009 рр. усі інші країни світу. Такі частота і нерівномірність виникнення фінансових криз роблять їх принципово відмінними від описаних науковцями циклічних коливань і нестабільності, притаманних нормальному розвитку світової фінансово-економічної системи [1]. Особливої уваги фінансові кризи заслуговують також через їх згубні системні наслідки для реальної економіки, а саме: економічну рецесію, масові банкрутства та безробіття, зростання інфляції, падіння прибутків, платоспроможного попиту, відплив інвестицій, зниження рівня життя населення, істотне підвищення соціальної напруженості у суспільстві [2].

Так, азійська фінансова криза продемонструвала, що, поза всіма сумнівами, міжнародна фінансова система в її сучасному вигляді не виконує своєї історичної ролі щодо стимулювання реальної економічної активності, фінансування інвестицій у реальний сектор і створення основи для економічного зростання та збільшення зайнятості [3]. Тому ще в 1998 р. було порушено питання про непридатність фінансової системи в її сучасному вигляді для цілей економічного зростання, про шкоду фінансової лібералізації та про необхідність реформатування світових фінансових інститутів для ефективнішого регулювання глобальної фінансової системи [4].

Постановка завдання. Мета статті – аналіз і систематизація матеріалів розкриття фінансово-економічних проблем, що виникають на тлі масштабних трансформацій міжнародних фінансів, та взаємозв'язку вітчизняної економіки з європейською оцінкою вразливості державних фінансів і потенціалу стабілізаційної бюджетної політики в умовах України.

Результати дослідження. Інституціональними особливостями сучасних фінансових ринків є те, що вони стимулюють спекулятивну діяльність щодо створення дедалі більших обсягів фінансових і грошових цінностей без одночасного створення доданої вартості; ціноутворення на фінансових ринках відірване від реального вартісного виміру активів; фінансові ринки здатні породжувати самопоширювані паніки тощо [5, 46–47].

Сучасний розвиток фінансового сектора України, як і інших держав світу, відбувається на тлі масштабних трансформацій міжнародних фінансів, що розгортаються здебільшого навколо бюджетно-боргових проблем багатьох країн в умовах накопичених глобальних макроекономічних і макрофінансових дисбалансів. Нині урядами розглядаються радикальні заходи з реформування національних фінансових систем, спрямовані на зменшення негативного впливу міжнародного середовища, збереження соціально-економічної динаміки розвитку, забезпечення довгострокової фінансової стабілізації. Слід визнати, що масштаби накопичених дисбалансів і високий ризик трансферу здатні істотно погіршувати результативність державного фінансового регулювання.

Отже, із середини 2011 р. стабільність світової фінансової системи ще більше погіршилася, незважаючи на інтенсифікацію політичного діалогу щодо стримування боргової кризи, насамперед країн єврозони, та розв'язання банківських проблем. Відтак найвпливовіші світові інституції (МВФ, Світовий банк та ін.) прогностують уповільнення темпів зростання світової економіки. На думку провідних світових експертів, основні ризики для урядів багатьох держав у найближчі роки будуть пов'язані з проблемами рефінансування боргів державного та корпоративного секторів економіки, а також подолання інших проявів кризових явищ.

Нині у значній частині країн світу з розвинутою економікою державний борг перебуває на рекордному рівні, подальша потреба у позикових коштах залишається значною, а стан фінансових ринків – тривожним. Так, найвищим рівнем боргового навантаження станом на кінець 2011р. відзначалися такі країни: Японія – 229,8 % ВВП, Греція – 160,8, Італія – 120,1, Португалія – 106,8, Ірландія – 105, США – 102,9, Сінгапур – 100,8, Ісландія – 99,2, Бельгія – 98,5, Франція – 86,3, Канада – 85, Великобританія – 82, Німеччина – 81,5 % [6, 18–20].

За даними МВФ, в Україні цей показник становить 36,5 % ВВП, але при цьому слід урахувати одну важливу особливість: за відсутності достовірного обліку боргу сектора загального державного управління в нашій країні фахівці МВФ для міжнародних порівнянь використали борг центрального уряду. Реальний же показник боргу з урахуванням усіх рівнів державного управління (включаючи місцеві борги та борги фондів соціального страхування) суттєво більший і вже перевищив середній рівень для країн з ринками, що формуються. І хоча в Україні поки що відсутні проблеми з виконанням боргових зобов'язань, будь-які несприятливі чинники зовнішнього чи внутрішнього характеру (загострення боргової кризи в ЄС, погіршення фінансового стану вітчизняних банків, некерована девальвація гривні, істотне збільшення дефіциту бюджету, трансформація умовних зобов'язань держави в прямий борг тощо) можуть значно погіршити платоспроможність України та підірвати її фінансову стабільність [7, 8].

Відносно висока вразливість України до негативних подій на світових фінансових ринках та у світовій економіці є наслідком високого рівня її відкритості. Так, експорт України становить приблизно 50 % від ВВП (70 млрд дол. США), що є медіанним значенням для країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). При цьому домінуючими партнерами України у торговельних відносинах є Європейський Союз та Росія (понад 50 % експорту). Надзвичайна сконцентрованість експорту України на сировинних товарах (60 %) спричиняє додаткову залежність економічного зростання в Україні від динаміки цін на сировинні товари (які, у свою чергу, чутливі до зрушень світового попиту, у тому числі як з боку країн –

торговельних партнерів України, так і тих, що не є її торговельними партнерами). Зокрема, у 2009 р., коли зростання світової економіки загальмувалося, а ціни на сировинні товари зазнали спаду, номінальний експорт скоротився на 27 млрд дол. США (на 40 %), що зробило свій внесок у 15 %-ве скорочення реального ВВП.

Фактичний ризик, якого зазнає торгівля України з країнами Євросоюзу, порівняно низький, однак все ж досить суттєвий. Порівняльний аналіз частки експорту товарів у ВВП для різних країн свідчить про те, що вразливість України перед Євросоюзом відчутно нижча, ніж для інших країн, рівних за станом розвитку (близько 25 % її експорту товарів та послуг, або 12 % ВВП, йде до країн Євросоюзу, велику частину яких становлять сировинні товари).

Використовуючи стандартні показники еластичності експорту, можна дійти висновку, що гальмування на 1 % економічного зростання у Євросоюзі (поштовхом до якого могло б стати поширення фінансової кризи) та Росії (під впливом, можливо, падіння цін на енергоносії) могло б скоротити експорт України приблизно на 0,5 млрд дол. США. Гальмування світової економіки на 1 відсотковий пункт спричинило б втрати для українського експорту на рівні 1 млрд дол. США (та загальмувало б зростання реального ВВП приблизно на 0,75 % ВВП), причому падіння цін на сировинні товари могло б прискорити розвиток подій у негативному напрямку. Якщо ж спад темпів зростання буде більш вузько сконцентрованим у еврозоні або по її периферії, цей вплив буде значно менш суттєвим.

Рівень фінансової відкритості України перевищує середній рівень для країн, близьких за рівнем розвитку економіки, причому важливими джерелами фінансування є Євросоюз та Росія. Потреби України у фінансуванні високі, що в поєднанні з традиційним сприйняттям економіки України як більш ризикованої (внаслідок недостатньої розвинутості інституцій та відсутності дієвої довгострокової стратегії розвитку економіки), зумовлює її чутливість до коливань довіри на фінансових ринках та їх схильності до ризику.

Незважаючи на відносно менш тісний взаємозв'язок національної банківської системи з банками Євросоюзу, розвиток подій у Європі може мати суттєві наслідки для України. Власниками близько 25 % банківського сектора України є банки країн зони євро. Російські банки володіють 11 % активів системи, і загалом іноземна присутність становить 42 % системних активів (банки з периферійних регіонів зони євро мають незначну частку в Україні). Це високий показник, однак він нижчий за показники для країн з близьким ступенем розвитку економіки. Для порівняння, у Болгарії банки еврозони володіють приблизно 75 % банківської системи, одним лише банком Греції належить 28 %. У Румунії банкам зони євро належить 85 % системи (18 % належить банкам Греції).

Хоча відповідний показник для України нижчий, ніж для країн з близьким ступенем розвитку економіки, обсяг наданих Україні іноземними банками, в тому числі банками еврозони, кредитів досить високий і створює ризики. Дані НБУ свідчать, що банківська система в цілому має іноземні зобов'язання (крім капіталу першого рівня) на суму приблизно 31 млрд дол. США (22 % ВВП). Відповідно до даних з міжнародної інвестиційної позиції, валові зовнішні зобов'язання банківського сектора становлять приблизно 28 млрд дол. США [9].

У період кризи 2008–2009 рр. іноземна присутність серед власників вітчизняної банківської системи стала джерелом міцності для багатьох країн Центральної та Східної Європи. Іноземні материнські банки у Боснії, Угорщині, Латвії, Румунії та Сербії взяли зобов'язання в рамках Віденської ініціативи утримувати капітал на докризовому рівні й надали достатню підтримку своїм дочірнім філіям. В Україні багато материнських іноземних банків погодилися рекапіталізувати свої дочірні банки в контексті двох раундів стрес-тестування (загальний обсяг пов'язаних із банками прямих іноземних інвестицій у 2009–2010 рр. становив

близько 4,5 млрд дол. США). Однак суто зовнішні запозичення банківському сектору, в тому числі через материнські банки скоротилися на 10 млрд дол. США (з 40 млрд дол. США наприкінці 2008 р. до 30 млрд дол. США на кінець 2009 р.). Фінансова позиція багатьох європейських банків, які надали кредити Україні, нині слабша, ніж у 2008–2009 рр. Вони мають справу з більш високими ризиками у зв'язку з кредитами, наданими Греції та іншим країнам. Якщо навантаження у євросоні спричинить потребу в додатковій капіталізації материнських банків (або генеруватиме інші навантаження, пов'язані із забезпеченням коштами), вони можуть ужити заходів для обмеження або скорочення обсягів кредитів, наданих ними іншим країнам, як, скажімо, Україні. Це може призвести до скорочення фінансування (чи то короткотермінового фінансування на міжбанку, чи довготермінової підтримки) як для державного, так і приватного секторів України (включно з дочірніми філіями банків).

Додатковими джерелами ризику для України, пов'язаними з кризою в зоні євро, є залежність стану платіжного балансу України від надходжень грошових переказів із країн євросони та схильність європейських інвесторів до інвестування в державні облигації України. Країни євросони та Росія – важливі джерела грошових переказів, загальні обсяги яких значні й відносно стабільні. Україна щорічно отримує переказів на суму приблизно 6 млрд дол. США: 41 % з країн Євросоюзу (32 % з країн євросони), 27 – з Росії, 12 % із США. За останні роки річні показники були досить стабільні (від 4 до 6 млрд дол. США).

Загалом, можливі обмеження в зовнішньому фінансуванні, пов'язані з поширенням фінансової кризи в Європі, можуть призвести до посилення тиску на міжнародні резерви НБУ та обмінний курс гривні, що матиме серйозні наслідки для банківської системи України. Незбалансованість валютної та строкової структури банківських балансів залишається значною, що становить додатковий ризик порушення фінансової стійкості окремих установ і фінансової системи в цілому.

Глобальні фінансово-економічні проблеми розвитку держав світу і особливо світова криза 2008–2009 рр. – найбільша і найглибша з часів Великої депресії – породила потужну хвилю досліджень, у ході яких автори намагаються знайти глибинні причини цих явищ, окреслити головні механізми поширення криз в умовах сучасної світової економіки. В одних працях головна увага зосереджується на помилках в економічній політиці та на перебоях у функціонуванні окремих фінансових інструментів, в інших – на накопичених структурних диспропорціях та критично важливих дисбалансах, які можуть обернутися кризою. Втім, існує значна група дослідників, які спираються на вихідну тезу про загальносистемну неадекватність сучасного світового господарства, органічно пов'язану з кардинальними структурними і технологічними зрушеннями. Зокрема, в руслі останнього напрямку перебуває здійснене на рубежі 2009–2010 рр. міжнародне дослідження “Моделі посткризового розвитку: глобальна війна або новий консенсус”, організоване Інститутом посткризового світу (РФ), в якому брали участь 247 експертів з 53 країн світу. Загальним висновком дослідження стала теза про те, що світ, по суті, вступив у фазу переходу, в якій нестабільність стає іманентною рисою розвитку, де будуть як періоди прискорення докорінних системних змін з відповідним руйнуванням старих структур, так і етапи більш-менш врівноваженого еволюційного розвитку.

Отже, остання глобальна фінансово-економічна криза, наслідки якої світова економіка остаточно не пододала й досі, з усією гостротою порушила питання про причини дедалі більшої нестійкості економічної системи в цілому і про життєздатність фінансової системи світу в її сучасному вигляді зокрема, оскільки саме вона стала епіцентром таких кардинальних негативних явищ. Фінансові системи найбільш розвинених західних країн, які

вважаються кровоносною системою всієї ринкової економіки, не тільки істотно постраждали від кризи, але й багато в чому самі сприяли її зародженню.

У цілому, світові тенденції фінансово-економічного розвитку надзвичайно важливі для України, оскільки національна економіка нашої держави має удвічі вищий, ніж у середньому у світі, рівень залежності від світового господарства, що характеризується величиною зовнішньоекономічних потоків щодо ВВП [10].

В Україні фінансова криза, що розпочалася восени 2008 р. з різкої девальвації гривні (на 60 % з жовтня по грудень), швидко переросла в масштабну фінансово-економічну кризу, яка характеризувалася особливою гостротою. У III кварталі того ж року відбулися обвальне падіння виробництва і попиту, масові звільнення, виникли проблеми з ліквідністю банків і фірм, “втечею” вкладників з банків, відплив іноземних інвестицій, затримка з оплатою боргових зобов’язань як фірмами, так і населенням. У результаті банківська система опинилася під загрозою повного розвалу, що змусило державу запровадити тимчасові адміністрації у 17 банках і в декількох з них здійснити фінансові вливання з бюджету для підвищення капіталізації та запобігання банкрутству. У цілому, Україна постраждала від кризи 2008–2009 рр. набагато сильніше, ніж більшість інших країн світу [11].

Висновки. Темпи розвитку української економіки та стабільність її фінансової системи й нині значно залежить від зовнішнього оточення. Так, у 2012–2013 рр. унаслідок уповільнення темпів розвитку світової економіки та загострення фінансових проблем у єврозоні в економіці України спостерігалися такі тенденції й процеси: формування значного дефіциту поточного рахунка платіжного балансу; зростання вартості ресурсів міжнародного ринку капіталів для уряду й корпоративних позичальників за наявності великих проблем у рефінансуванні існуючих боргів.

Фіскальну вразливість держави можна розглядати як ситуацію, в якій уряду не вдається досягти цілей бюджетно-податкової політики на макrorівні, зокрема щодо уникнення надмірного дефіциту бюджету й державного боргу; управління сукупним попитом із використанням інструментарію бюджетно-податкової політики; мобілізації доходів бюджету за утримання розумних і стабільних податкових ставок.

Відповідно до Закону України “Про державний бюджет України на 2014 рік” від 16.01.2014 р. [12] основні параметри бюджету передбачають:

- доходи державного бюджету становлять 395,3 млрд грн, у тому числі доходи загального фонду – 345,5 млрд грн;

- обсяг видатків державного бюджету передбачено в сумі 462,2 млрд грн, у тому числі загального фонду – 408,1 млрд грн;

- граничний обсяг дефіциту державного бюджету на наступний рік заплановано на рівні 71,6 млрд грн, що становить 4,3 % ВВП;

- у Державному бюджеті України на 2014 р. обсяг видатків, що спрямовується в Пенсійний фонд України, передбачено в сумі 87 359,9 млн грн, що на 4126,4 млн грн (або на 5 %) більше, ніж у 2013 р.;

- запровадження нових розмірів мінімальної заробітної плати, підвищення окладів працівникам бюджетних установ – 9,8 млрд грн (ст. 8 Закону України “Про державний бюджет України на 2014 рік” від 16.01.2014 р.: установити у 2014 р. мінімальну заробітну плату в місячному розмірі – з 1 січня 2014 р. у розмірі 1218 грн, з 1 липня 2014 р. – 1250 грн, з 1 жовтня 2014 р. – 1301 грн.

З метою забезпечення належного соціального захисту кожного громадянина України у 2014 р. передбачено поетапне зростання розміру прожиткового мінімуму. Розміри прожиткового мінімуму у 2014 р. порівняно з 2013 р. зростуть у середньому на 8,1 %.

Законом України “Про Державний бюджет України на 2014 рік” затверджено прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць з 1 січня – 1176 грн, з 1 липня – 1207 грн, з 1 жовтня – 1256 грн.

В аспекті позитивних тенденцій розвитку економіки в бюджеті 2014 р. враховано:

1. Зниження ставки податку на прибуток з 19 до 18 %, а для суб’єктів індустрії програмної продукції – до 5 %, що зменшить податкове навантаження на платників податків і сприятиме детінізації економіки. У 2015 р. вона становитиме 17 %, і в 2016 р. сягне 16 %. Такі законодавчі зміни в Податковий кодекс внесено згідно із Законом України від 19 грудня 2013 р. № 713-VII “Про внесення змін у Податковий кодекс України про ставки окремих податків”, які набули чинності в основній своїй частині з 1 січня 2014 р.

2. Надання державою податкової соціальної пільги, що зменшить податкове навантаження на платників податків, у сумі 5 млрд грн.

3. Податковий кредит з податку на доходи фізичних осіб у сумі 179,5 млн грн, що дасть можливість відшкодувати громадянам витрати на навчання у закладах освіти, частину сплачених відсотків за іпотечним кредитом та інші витрати, передбачені Податковим кодексом.

4. За рахунок дій податкових пільг та преференцій у 2014 р. суб’єкти господарювання отримають додатковий фінансовий ресурс у розмірі понад 70,4 млрд грн.

Кризові чинники можуть і будуть впливати на стан державних фінансів України за такими основними напрямками:

– збільшення потреби в бюджетних ресурсах для підтримки системотвірних суб’єктів економіки, фінансування програм антикризового управління економікою та підтримки вразливих верств населення;

– звуження потенціалу зовнішнього і внутрішнього ринків позикових капіталів, що ускладнюватиме залучення нових позик державою з метою рефінансування наявних боргів, та істотне підвищення вартості нових запозичень.

Таким чином, можна констатувати, що світова фінансова криза стала серйозним випробуванням як для національних економік, так і для сучасної системи глобальної та регіональної координації економічної політики в різних сферах. Уразливість української економіки нині обумовлена високими обсягами зовнішнього боргу, слабкістю фінансової системи, залежністю від припливу іноземного капіталу й твердою прив’язкою гривні до долара.

Гострота і масштаби кризи потребують швидких і досить радикальних дій, спрямованих на мінімізацію наслідків глобальної кризи і створення передумов для відновлення економічної активності.

Література

1. Артёмов Т. І. Методологічна анатомія глобальної фінансово-економічної кризи / Т. І. Артёмов // Економічна теорія. – 2011. – № 2. – С. 16–33.

2. Бураковський І. В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / І. В. Бураковський, О. В. Плотніков. – Х. : Фоліо, 2009. – 304 с.

3. Стиглиц Дж. О реформе международной валютно-финансовой системы. Уроки глобального кризиса / Стиглиц Дж. – М. : Международные отношения, 2010.

4. Аттали Ж. Мировой экономический кризис: что дальше? / Ж. Аттали : пер. с фр. – СПб : Питер, 2009. – 174 с.

5. Носова О. Про фундаментальні причини фінансових криз та життєздатність фінансових ринків в сучасній формі / О. Носова // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 45–55.

6. Сіденко В. Модифікація світової економіки під впливом новітніх факторів глобальної трансформаційної кризи / В. Сіденко // Економіка України. – 2012. – № 5. – С. 18–29.

-
7. Богдан Т. П. Стабілізаційна бюджетно-податкова політика та особливості її застосування в Україні / Т. П. Богдан, І. В. Богдан // *Фінанси України*. – 2012. – № 7. – С. 3–16.
 8. Гальчинський А. С. Кризи і цикли світового розвитку / Гальчинський А. С. – К. : АДЕФ – Україна, 2009. – 480 с.
 9. Сорос Дж. Первая волна мирового финансового кризиса. Промежуточные итоги. Новая парадигма финансовых рынков / Сорос Дж. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2010.
 10. Голоядова Т. О. Проблеми сучасного стану світової фінансової системи та її вплив на фінансово-економічний розвиток України / Т. Голоядова // *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. – 2013. – № 5. – С. 68–70.
 11. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання / А. Чухно // *Економіка України*. – 2010. – №1. – С. 4–18.
 12. Про Державний бюджет України на 2014 рік [Електронний ресурс] : Закон України від 16.01.2014 р. № 719-VII. Остання редакція від 27.03.2014 р. / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18>

